

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ**

ТЕКСТИ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни «Господарське право» компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

«Право (поліцейські)»

за темами:

- «ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ЗАКОНОДАВСТВО»
- «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»
- «ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ Й ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ»
- «ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»
- «ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»
- «МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВА»
- «ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ»
- «ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР»
- «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»
- «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА»
- «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
- «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
- «ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН»
- «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
- «ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Навчально-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Протокол від 31.08.2023 №12

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету
підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Протокол від 30.08.2023 №12

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції.

Протокол від 29.08.2023 № 29

РОЗРОБНИК:

старший викладач кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Олена НАГОРНА;

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1. Завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського
права юридичного факультету Дніпровського національного університету ім.
Олеся Гончара, доктор політичних наук, кандидат юридичних наук, доцент
Ігор АЛЕКСЄЄНКО

2. Керівник Адвокатського бюро «Хрипунова Дениса Григоровича»
Денис ХРИПУНОВ

ТЕМА № 1. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ЗАКОНОДАВСТВО

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ.

1. Господарське право як галузь вітчизняного права.
  2. Юридичне розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами правовідносин.
  3. Господарське законодавство.
  4. Господарське право як наука та навчальна дисципліна.
- Висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X (в редакції від 28.08.2019 р.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледівка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
4. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
5. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.
6. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
7. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.
8. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасницька, А.В. Смітюх та ін.; За ред. О.П. Подцерковного. 2-ге вид., доп. і перероб. Х.: Одіссей, 2012. 640 с.
9. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-е вид., змін. та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. 766 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Комплексна характеристика поняття „Господарське право”.

ВСТУП

Поняття „Господарське право” може використовуватися у різних змістових значеннях:

як *галузь права*;

як *законодавство*;

як *наука*;

а також як *навчальна дисципліна*.

I. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВА.

Питання про господарське право як галузь права у вітчизняній юриспруденції до останнього часу залишається дискусійним.

Як відомо, поділ системи права на галузі здійснюється за певними критеріями, якими виступають *предмет і метод* правового регулювання.

Господарське право (як галузь права) - це система правових норм, що регулюють відносини з приводу безпосереднього здійснення господарської діяльності або управління нею (такою діяльністю) із застосуванням різних методів правового регулювання

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Отже, господарське право є комплексною галуззю права, що являє собою систему норм, які походять як від держави, так і від самих учасників відносин у сфері господарювання, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на відносини, що виникають між суб'єктами господарського права під час організації та здійснення господарської діяльності, необхідний [вплив] для забезпечення ефективного функціонування господарського обороту й соціальної спрямованості суспільного виробництва, з метою утвердження та підтримання суспільного господарського порядку.

II. ЮРИДИЧНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ ПРАВОВІДНОСИН

У сфері господарювання можуть виникати й інші відносини, що не мають усіх ознак господарських відносин, а відтак не регулюються Господарським кодексом і нормами інших нормативно-правових актів господарського законодавства.

Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин **юридично визначено** у ст. 4 ГК України.

Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин, яке встановлюється цією статтею, має суттєве значення для правильного застосування відповідних положень як цього кодексу, так і інших нормативно-правових актів. Зазначена стаття дозволяє більш чітко окреслити предмет регулювання, визначений у ст. 1 ГК, вказуючи на види відносин, до яких *не застосовуються* його положення. Необхідність такої

вказівки обумовлена тим, що деякі види відносин мають схожі ознаки з *господарськими відносинами*, що іноді ускладнює визначення їх предметної належності у правовому регулюванні.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин має суттєве значення для правильного застосування відповідних положень як Господарського кодексу, так і інших нормативно-правових актів.

ІІІ. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО.

Господарське законодавство також складається з великого масиву взаємопов'язаних між собою нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють господарські відносини. В своїй сукупності ці нормативно-правові акти складають систему господарського законодавства.

Система господарського законодавства - це розташування господарсько-правових актів з урахуванням їх зв'язків і властивостей.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, Господарським Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами. Таким чином, господарське законодавство також складається з великого масиву взаємопов'язаних між собою нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють господарські відносини. В своїй сукупності ці нормативно-правові акти складають систему господарського законодавства.

ІV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.

Наука господарського права досліджує історію становлення та розвитку системи правового регулювання й охорони господарських відносин в Україні й за кордоном, виявляє основні тенденції та закономірності, прогалини і колізії у господарському законодавстві та напрацьовує рекомендації щодо вдосконалення як правового регулювання, так і правозастосовчої практики, використовуючи різноманітні наукові методи: аналізу, синтезу, історичний, евристичний, синергетичний, формально-юридичний та порівняльно-правовий, а також інші.

Господарське право як навчальна дисципліна - це сукупність знань і навичок правового регулювання господарської діяльності та використання відповідних правових норм у практиці господарювання при здійсненні професійної юридичної діяльності.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ.

Наука господарського права досліджує історію становлення та розвитку системи правового регулювання й охорони господарських відносин в Україні й за кордоном, виявляє основні тенденції та закономірності, прогалини і колізії у господарському законодавстві та напрацьовує рекомендації щодо вдосконалення як правового регулювання, так і правозастосовчої практики. Навчальна дисципліна «Господарське право» ґрунтується на надбаннях господарсько-правової науки (щодо історії становлення, правових засобів функціонування господарського права, тенденцій його розвитку та вдосконалення тощо), передбачає аналіз і вивчення основних засад правового регулювання господарських відносин і практики застосування актів господарського законодавства.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Отже, *господарське право є комплексною галуззю права*, що являє собою систему норм, які походять як від держави (імперативні та диспозитивні норми), так і від самих учасників відносин у сфері господарювання (мікронорми — локальні норми), за допомогою яких здійснюється правовий вплив на відносини, що виникають між суб'єктами господарського права під час організації та здійснення господарської діяльності, необхідний для забезпечення ефективного функціонування господарського обороту й соціальної спрямованості суспільного виробництва, з метою утвердження та підтримання суспільного господарського порядку.

Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин має суттєве значення для правильного застосування відповідних положень як Господарського кодексу, так і інших нормативно-правових актів.

Господарське законодавство також складається з великого масиву взаємопов'язаних між собою нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють господарські відносини.

Наука господарського права досліджує історію становлення та розвитку системи правового регулювання й охорони господарських відносин в Україні й за кордоном, виявляє основні тенденції та закономірності, прогалини і колізії у господарському законодавстві та напрацьовує рекомендації щодо вдосконалення як правового регулювання, так і правозастосовчої практики, використовуючи різноманітні наукові методи.

Навчальна дисципліна «Господарське право» ґрунтується на надбаннях господарсько-правової науки (щодо історії становлення, правових засобів функціонування господарського права, тенденцій його розвитку та вдосконалення тощо), передбачає аналіз і вивчення основних засад правового регулювання господарських відносин і практики застосування актів господарського законодавства.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: господарське право, предмет правового регулювання господарського права, метод правового регулювання господарського права, господарська діяльність, підприємництво, самостійність, ініціативність, систематичність, ризиковість, господарські правовідносини, організаційно-господарські відносини, виробничо-господарські відносини, внутрішньо-господарські відносини, норми господарського права, господарське законодавство.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику господарського права як науки та навчальної дисципліни; предмет, методи та систему господарського права як галузі вітчизняного права; загальну характеристику господарського законодавства. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері регулювання господарських відносин.

ТЕМА № 3. ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ Й ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

(6 годин)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ

1. Антимонопольно-конкурентне законодавство України.
2. Конкуренція у сфері господарювання та її обмеження органами державної влади та місцевого самоврядування.
3. Поняття монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ринку товару. Природні монополії. Обмеження монополізму в економіці.
4. Правопорушення законодавства про захист економічної конкуренції.
5. Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.
6. Правопорушення законодавства про недобросовісну конкуренцію.
7. Юридична відповідальність за недобросовісну конкуренцію.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про Антимонопольний комітет України: закон України від 26.11.1993 р. (в редакції від 02.08.2017) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3659-12>.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: закон України від 07 червня 1996 р. №236/96-ВР. (в редакції від 12.11.2015) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про захист економічної конкуренції: закон України від 11.01.2001 р. (в редакції від 18.01.2018) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
4. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-12 (в редакції від 25.04.2019 р.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Про охорону права на знаки для товарів та послуг: закон України від 15.12.1993 № 3689-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
6. Про охорону права на промислові зразки: закон України від 15.12.1993 № 3688-XII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>.
7. Валінів С.С. Конкурентне право України. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 432 с.
8. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Комплексна характеристика юридичних засад обмеження монополізму і захисту від недобросовісної конкуренції.

ВСТУП

Незважаючи на пріоритетність конкурентної політики, вирівнювання умов конкуренції іде не можна стверджувати, що цей ринковий елемент повного мірою працює та використовується. В той же час у сфері антимонопольної діяльності в Україні створена досить об'ємна база антимонопольного законодавства, інститути влади по забезпеченню здорової конкуренції. У нашій країні накопичений значний досвід проведення антимонопольної політики в умовах перехідного періоду, становлення на ринку численних форм концентрації капіталу тощо.

І. АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Якщо порівнювати антимонопольно законодавство із цивільним або кримінальним законодавством, історія яких налічує тисячоліття, антимонопольно законодавство дуже молоде. Незважаючи на це, у сучасному світі законодавче встановлення правил конкуренції належить до найважливіших важелів впливу на економіку. Відповідні закони існують у більш ніж ста країнах, у тому числі практично в усіх економічно розвинених.

Хоча конкретний характер і зміст антимонопольного законодавства в різних країнах має свої особливості, можна виділити загальні для усіх країн основи цього законодавства: охорона і заохочення конкуренції, контроль над

фірмами, що займають пануюче положення на ринку, контроль за цінами, захист інтересів споживачів, захист інтересів і сприяння розвитку середнього і малого бізнесу.

Сучасне **антимонопольне законодавство** має два **принципові напрями**:

- 1) *Контроль за цінами.*
- 2) *Контроль за злиттям компаній.*

Антимонопольне законодавство України розроблене на основі європейських законів, а його прийняття та застосування є частиною постійних зусиль України, метою яких є інтеграція у західні ринки.

ВИСНОВКИ ДО ПЕШОГО ПИТАННЯ

Антимонопольне законодавство України є системою нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення умов для створення і ефективного функціонування ринків товарів, послуг і фінансових коштів, а також на регулювання відносин, пов'язаних з монополістичною діяльністю, і припиненням недобросовісної конкуренції.

Основні **цілі антимонопольного законодавства** — це визначення організаційних і правових основ попередження, обмеження і припинення монополістичної діяльності і недобросовісної конкуренції та забезпечення умов для створення і ефективного функціонування ринків товарів, послуг і фінансових коштів.

II. КОНКУРЕНЦІЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В умовах ринкової економіки конкурентна політика являється невід'ємною частиною державної економічної політики. Державна конкурентна політика покликана сприяти розвитку конкуренції на ринках, стимулювати створення і розвиток конкурентного середовища і конкурентних механізмів, забезпечувати рівні конкурентні умови. Для того щоб зрозуміти необхідність проведення державою системної конкурентної політики, пов'язаної з іншими елементами економічної політики і що не суперечить їх цілям, слідує, передусім, відповісти на питання: що є конкуренція в ринковій економіці, які її наслідки і результати, в чому її цінність?

На законодавчому рівні під **конкуренцією** розуміють змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

У рамках проведення конкурентної політики не повинні обмежуватися права суб'єктів підприємництва на конкуренцію, за винятком випадків, коди

такі обмеження вводяться на підставі законів для захисту громадських і державних інтересів.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Отже, під **конкуренцією** розуміють змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Соціально і економічно значимі **функції конкуренції**:

- мотиваційна;
- регулююча;
- контрольна;
- розподільна;
- охоронна.

Функції роблять конкуренцію найважливішим інструментом соціально-економічного регулювання і предметом державної економічної політики. Однак, конкуренція одночасно має і позитивні і негативні сторони.

ІІІ. ПОНЯТТЯ МОНОПОЛЬНОГО СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ НА РИНКУ ТОВАРУ. ПРИРОДНІ МОНОПОЛІЇ. ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ В ЕКОНОМІЦІ.

Законами України «Про захист економічної конкуренції» і «Про Антимонопольний комітет України», ст. 27 ГК України та Методикою визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку визначено монопольне (домінуюче) становище суб'єктів господарювання на ринку. Так, відповідно до ч. 1-3 ст. 27 ГК України **монопольним** визнається домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самостійно або разом з іншими суб'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг).

Монопольне становище встановлюється щодо *суб'єкта господарювання*. Суб'єктами господарювання для антимонопольно-конкурентного законодавства окрім фізичних та юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність, визнаються органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх участі в господарській діяльності. Також, монопольне становище може встановлюватися й стосовно *декількох суб'єктів* господарювання, що діють на ринку в певних товарних і територіальних (географічних) межах, тобто монополістом може бути визнаний, наприклад, не «один продавець», а в цілому група.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Монопольним визнається домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самостійно або разом з іншими суб'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг).

Головною метою є формування конкурентного середовища в економіці.

Для запобігання виникненню монопольних утворень у економіці, якщо цього потребує структура ринку, приватизацію державних підприємств-монополістів за наявності економічних, технологічних та інших умов зазвичай проводять з їх *демонополізацією*.

IV. ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Закон України «Про захист економічної конкуренції» забороняє антиконкурентні узгоджені дії, а не узгоджені дії як такі. Так, відповідно, до ст. 5 даного Закону узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, метою чи наслідком якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання.

Антиконкурентними узгодженими діями, є узгоджені дії, які призводять до дискримінації конкурентів і споживачів та створюють небезпеку для ефективного функціонування ринкових відносин.

Антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, що стосуються:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у не вигідне становище в конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;

- суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Антиконкурентними узгодженими діями, є узгоджені дії, які призводять до дискримінації конкурентів і споживачів та створюють небезпеку для ефективного функціонування ринкових відносин.

Згідно з чинним законодавством про захист економічної конкуренції антиконкурентні узгоджені дії заборонені і тягнуть за собою відповідальність відповідно до закону.

Згідно з чинним законодавством про захист економічної конкуренції антиконкурентні узгоджені дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю заборонені. Для ефективності державного регулювання щодо боротьби з антиконкурентними діями органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю законодавством передбачено відповідальність відповідно до закону.

V. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

В Законі України «Про захист економічної конкуренції» існують статті щодо відповідальності за дії, що призводять до спотворення, обмеження, або взагалі усунення конкуренції з ринку. Так, вст. ст. 52—55 визначені такі види відповідальності, як штрафи, примусовий поділ, адміністративна відповідальність посадових осіб та відшкодування збитків. Але залежно від особи порушника, особи потерпілого та тяжкості заподіяної такими діями шкоди може наставати відповідальність іншого виду. За порушення законодавства, що призводять до спотворення, обмеження або усунення конкуренції з ринку, застосовується відповідальність згідно з нормами адміністративного, цивільного або кримінального права України.

Система санкцій має важливу роль в антимонопольно політиці в силу особливостей захисного напрямку економічної політики. Дії держави зводяться до виявлення і ідентифікації порушення антимонопольного законодавства і до покарання порушника.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО ПИТАННЯ

Отже, **відповідальності** за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції притаманні такі **ознаки**:

- застосовується за рішенням уповноважених на те державних органів;
- настає за вчинення дій, спрямованих на обмеження, спотворення або усунення конкуренції з ринку;
- для порушника настають негативні наслідки, зокрема штраф, примусовий поділ монопольного утворення, зобов'язання відшкодувати заподіяні збитки тощо;
- здійснюється у процесуальній формі.

Штраф — найпоширеніший та гнучкий засіб впливу на порушника. Він дає можливість застосувати до порушника санкції залежно від ступеня його вини та розміру шкоди, завданої конкуренції. У зв'язку з тим, що залежно від виду та способу вчинення порушення для конкуренції на ринку настають різні за своєю тяжкістю наслідки, розміри штрафів також різні.

Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції настає згідно з нормами Закону України «Про захист економічної конкуренції». Вона застосовується тільки до юридичних осіб і фізичних осіб, які є суб'єктами підприємницької діяльності виключно на підставі положень законодавства України про захист економічної конкуренції.

Адміністративну відповідальність застосовують до осіб, які займають певні посади в органах влади і управління.

Кримінальна відповідальність застосовується до фізичних осіб. Вона настає, коли порушення законодавства про захист економічної конкуренції переростає у злочин, представляє підвищену небезпеку конкуренції на ринку.

На відміну від вищезазначених нормативних актів, положення ЦК України не містять чіткого визначення видів і розмірів цивільної відповідальності за правопорушення, які спричиняють шкоду ринковій конкуренції. Разом з тим на законодавчому рівні закріплено, що будь-яка особа, право якої порушено або яким заподіяно шкоду внаслідок порушення законодавства про захист економічної конкуренції, може звернутися до суду із заявою про поновлення порушеного права та відшкодування заподіяної шкоди і таким чином притягнути винну особу до відповідальності.

VI. ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ

У юридичній літературі окремі автори звертаються до визначення ділової репутації (одні розуміють під діловою репутацією сукупність якостей і оцінок, за якими їх носій оцінюється в очах своїх контрагентів, клієнтів, споживачів тощо, інші — асоціації, які викликає діяльність окремої особи у широкої громадськості або у інших юридичних осіб в цій державі чи за її межами), але точного, адекватного визначення віднайти не можливо.

Неправомірним використанням ділової репутації суб'єкта господарювання визнаються: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника: копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама.

Неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, комерційного найменування, торговельної марки, інших позначень, а також належних іншій особі рекламних матеріалів тощо, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання, який має пріоритет на їх використання (ч. 2 ст. 33 ГК України).

Принцип вільного ринку дозволяє господарюючим суб'єктам копіювати промислові зразки, форму, оформлення або зовнішній вигляд товарів, не захищених спеціальним законодавством, наприклад законами про промислові зразки, товарні знаки, авторське право. Досліджуючи ці обставини, фахівці, погоджуючись з принципами вільного ринку, вказують, що відтворення може бути недобросовісним і у зв'язку з цим неприпустимим, коли йому супутні певні обставини, що порушують принцип добрих звичаїв.

У тих випадках, коли форма, зображення або інші не функціональні характеристики продукту значною мірою асоціюються у споживача з певним джерелом або походженням, загроза змішування відносно походження продукту повинна розглядатися як акт недобросовісної конкуренції.

ВИСНОВКИ ДО ШОСТОГО ПИТАННЯ

Ділова репутація розуміється як сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

Неправомірним використанням ділової репутації суб'єкта господарювання визнаються: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника: копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама.

Створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції є видом правопорушень, що визнаються недобросовісною конкуренцією (Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», ст. 34 ГК України).

Існує вісім складів правопорушень, що відносяться до названого виду:

- дискредитація суб'єкта господарювання;
- купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом;
- схилення до бойкоту суб'єкта господарювання;
- схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника);
- схилення суб'єкта господарювання до розірвання договору з конкурентом;
- підкуп працівника постачальника;
- підкуп працівника покупця (замовника);
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції

Під *комерційною таємницею* можна розуміти — відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, які є об'єктом інтелектуальної власності, мають комерційну цінність, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання.

Віднесення інформації до категорії комерційної таємниці диктується, насамперед, необхідністю захисту економічних інтересів підприємства в

умовах ринкової конкуренції, особливо, коли вона носить недобросовісний характер.

VII. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ

Правомірна поведінка суб'єктів господарювання у сфері економічних відносин і захист конкуренції забезпечуються різними засобами, у тому числі юридичною відповідальністю. **Юридична відповідальність** є заходом державного примусу і осудження, що застосовується за здійснення правопорушення і пов'язаний з покладанням на винну особу обов'язку витерпіти несприятливі наслідки особистого і майнового характеру.

ВИСНОВКИ ДО СЬОМОГО ПИТАННЯ

Правомірна поведінка суб'єктів господарювання у сфері економічних відносин і захист конкуренції забезпечуються різними засобами, у тому числі юридичною відповідальністю. *Юридична відповідальність* є заходом державного примусу і осудження, що застосовується за здійснення правопорушення і пов'язаний з покладанням на винну особу обов'язку витерпіти несприятливі наслідки особистого і майнового характеру.

За здійснення дій, що визнаються недобросовісною конкуренцією, законодавством передбачені санкції, що мають різну галузеву належність.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Антимонопольне законодавство України є системою нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення умов для створення і ефективного функціонування ринків товарів, послуг і фінансових коштів, а також на регулювання відносин, пов'язаних з монополістичною діяльністю, і припиненням недобросовісної конкуренції.

Основні *цілі антимонопольного законодавства* — це визначення організаційних і правових основ попередження, обмеження і припинення монополістичної діяльності і недобросовісної конкуренції та забезпечення умов для створення і ефективного функціонування ринків товарів, послуг і фінансових коштів.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання обмеження монополізму та захисту від недобросовісної конкуренції є Закон України «Про захист економічної конкуренції».

Отже, під **конкуренцією** розуміють змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Соціально і економічно значимі **функції конкуренції**: мотиваційна; регулююча; контрольна; розподільна; охоронна.

Функції роблять конкуренцію найважливішим інструментом соціально-економічного регулювання і предметом державної економічної політики. Однак, конкуренція одночасно має і позитивні і негативні сторони.

Монопольним визнається домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самостійно або разом з іншими суб'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг).

Монопольне становище встановлюється щодо *суб'єкта господарювання*. Суб'єктами господарювання для антимонопольно-конкурентного законодавства окрім фізичних та юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність, визнаються органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх участі в господарській діяльності. Також, монопольне становище може встановлюватися й стосовно *декількох суб'єктів* господарювання, що діють на ринку в певних товарних і територіальних (географічних) межах, тобто монополістом може бути визнаний, наприклад, не «один продавець», а в цілому група.

Головною метою є формування конкурентного середовища в економіці.

Для запобігання виникненню монопольних утворень у економіці, якщо цього потребує структура ринку, приватизацію державних підприємств-монополістів за наявності економічних, технологічних та інших умов зазвичай проводять з їх *демонополізацією*.

Антиконкурентними узгодженими діями, є узгоджені дії, які призводять до дискримінації конкурентів і споживачів та створюють небезпеку для ефективного функціонування ринкових відносин.

Антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, що стосуються:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у не вигідне становище в конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;

- суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Згідно з чинним законодавством про захист економічної конкуренції антиконкурентні узгоджені дії заборонені і тягнуть за собою відповідальність відповідно до закону.

Згідно з чинним законодавством про захист економічної конкуренції антиконкурентні узгоджені дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю заборонені. Для ефективності державного регулювання щодо боротьби з антиконкурентними діями органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю законодавством передбачено відповідальність відповідно до закону.

Відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції притаманні такі ознаки:

- застосовується за рішенням уповноважених на те державних органів;
- настає за вчинення дій, спрямованих на обмеження, спотворення або усунення конкуренції з ринку;
- для порушника настають негативні наслідки, зокрема штраф, примусовий поділ монопольного утворення, зобов'язання відшкодувати заподіяні збитки тощо;
- здійснюється у процесуальній формі.

Штраф — найпоширеніший та гнучкий засіб впливу на порушника. Він дає можливість застосувати до порушника санкції залежно від ступеня його вини та розміру шкоди, завданої конкуренції. У зв'язку з тим, що залежно від виду та способу вчинення порушення для конкуренції на ринку настають різні за своєю тяжкістю наслідки, розміри штрафів також різні.

Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції настає згідно з нормами Закону України «Про захист економічної конкуренції». Вона застосовується тільки до юридичних осіб і фізичних осіб, які є суб'єктами підприємницької діяльності виключно на підставі положень законодавства України про захист економічної конкуренції.

Адміністративну відповідальність застосовують до осіб, які займають певні посади в органах влади і управління.

Кримінальна відповідальність застосовується до фізичних осіб. Вона настає, коли порушення законодавства про захист економічної конкуренції переростає у злочин, представляє підвищену небезпеку конкуренції на ринку.

На відміну від вищезазначених нормативних актів, положення ЦК України не містять чіткого визначення видів і розмірів цивільної відповідальності за правопорушення, які спричиняють шкоду ринковій конкуренції. Разом з тим на законодавчому рівні закріплено, що будь-яка особа, право якої порушено або яким заподіяно шкоду внаслідок порушення законодавства про захист економічної конкуренції, може звернутися до суду із заявою про поновлення порушеного права та відшкодування заподіяної шкоди і таким чином притягнути винну особу до відповідальності.

Правомірна поведінка суб'єктів господарювання у сфері економічних відносин і захист конкуренції забезпечуються різними засобами, у тому числі юридичною відповідальністю. *Юридична відповідальність* є заходом державного примусу і осудження, що застосовується за здійснення правопорушення і пов'язаний з покладанням на винну особу обов'язку витерпіти несприятливі наслідки особистого і майнового характеру.

За здійснення дій, що визнаються недобросовісною конкуренцією, законодавством передбачені санкції, що мають різну галузеву належність.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: монопольне становище на ринку, антиконкурентні узгоджені дії, дискримінація підприємця, природна монополія, контроль за економічною концентрацією підприємців, антимонопольне законодавство, Антимонопольний комітет, недобросовісна конкуренція, неправомірне використання ділової репутації підприємців, суб'єкт та об'єкт недобросовісної конкуренції, правила, торгові та інші чесні звичаї у підприємницькій діяльності, реклама, принципи рекламної діяльності, ознаки комерційної реклами, рекламодавець, виробник реклами, розповсюджувач реклами, споживачі реклами, підсвідома реклама, соціальна реклама, відокремлення реклами від іншої інформації, внутрішня, зовнішня реклама.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику юридичних засад обмеження монополізму й захисту від недобросовісної конкуренції. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями антимонопольно-конкурентного законодавства; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері державного контролю за дотриманням антимонопольно-конкурентного законодавства.

ТЕМА № 4. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ.

1. Суб'єкти господарського права (учасники відносин у сфері господарювання).

2. Визначення та ознаки суб'єктів господарювання (господарської діяльності).

3. Загальна характеристика видів суб'єктів господарювання в Україні.

Висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : за станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
3. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
4. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
5. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.
6. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Комплексна характеристика суб'єктів господарювання в Україні.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних основних завдань:

- 1) здійснити порівняльну характеристику понять «суб'єкти господарського права», «учасники відносин у сфері господарювання», «суб'єкти господарювання»;
- 2) проаналізувати визначення та ознаки суб'єктів господарювання (господарської діяльності);
- 3) надати загальну характеристику видів суб'єктів господарювання в Україні.

ВСТУП

16 січня 2003 р. Верховна Рада України прийняла Господарський кодекс нашої держави. Як зазначено у його преамбулі, він встановлює відповідно до Конституції правові основи господарської діяльності (господарювання), що базується на різноманітності суб'єктів господарської діяльності різних форм власності. Господарський кодекс має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі – підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальної спрямованості відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі нашої країни, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами та підсистемами.

Розвиток економічних відносин у сучасній Україні тісно пов'язаний із поширенням різноманітних суб'єктів господарської діяльності, бурхливими

процесами утворення й змін, припинення, реорганізації та ліквідації, а також відродження суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм.

I. СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА (УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ).

У фаховій навчальній та науковій літературі використовуються різні поняття - „суб'єкт господарського права”, „суб'єкт господарських правовідносин”, „учасник господарських відносин (учасник відносин у сфері господарювання)” та „суб'єкт господарювання (господарської діяльності)”.

У чинному вітчизняному господарському законодавстві, зокрема Господарському кодексі України, закріплено наступні поняття – „учасник відносин у сфері господарювання” та „суб'єкт господарювання”.

Згідно положень ст. 2 Господарського кодексу України «**учасниками відносин у сфері господарювання** є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності».

Суб'єкти господарського права (господарських правовідносин) - це учасники господарських відносин, що безпосередньо здійснюють господарську діяльність або управляють такою діяльністю, створені у встановленому законом порядку, мають необхідне для здійснення такої діяльності майно і володіють господарською правосуб'єктністю.

Суб'єкти господарського права надзвичайно різноманітні, тому їх класифікують, тобто поділяють на групи.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Таким чином, доктринальне визначення „суб'єкта господарського права” фактично співпадає з легальним визначенням „учасників відносин у сфері господарювання”, що міститься у *ст. 2 ГК України*. А, отже, усіх вищезазначених суб'єктів можна розглядати як суб'єктів господарського права.

Найбільшу ж і найважливішу для господарської діяльності групу суб'єктів господарського права складають суб'єкти господарювання. Тому саме їх правовому статусу в подальшому приділяється головна увага.

II. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ (ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ).

На сучасному етапі розвитку вітчизняної юриспруденції поняття суб'єкта господарювання визначено як на легальному рівні – у чинному національному законодавстві в Господарському кодексі України (далі – ГК України), ЗУ „Про ліцензування видів підприємницької діяльності”, так і на теоретичному рівні – у численних наукових і навчальних роботах.

Легальне визначення поняття суб'єкта господарювання міститься також у ч. 1 ст. 55 ГК України „Поняття суб'єкта господарювання”: „Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством”.

Отже, за логікою законодавця, суб'єкт господарювання, як учасник відносин у сфері господарювання, має особливий правовий статус тому, що він *безпосередньо здійснює господарську діяльність*. Усім іншим учасникам така ознака не притаманна, хоча їх дії мають той чи інший конкретний зв'язок саме з цією діяльністю.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

ІІІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ.

Стосовно видів суб'єктів господарської діяльності також є їх перелік, вміщений у ГК (який, при цьому, не є вичерпним), ЦК України, а також різноманітні наукові підходи до їх класифікації на підставі використання різних критеріїв для їх визначення та поділу.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 ГК України „суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці”.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

На теоретичному рівні немає єдності, оскільки використовуються різні критерії поділу суб'єктів господарського права й суб'єктів господарської діяльності на види. Водночас, навіть використовуючи схожі критерії для здійснення їх класифікації, певні групи та їх характеристика також відрізняються.

Таким чином, ні в сучасному національному законодавстві, ні у вітчизняній теорії юриспруденції, не існує сталої та узгодженої системи класифікації суб'єктів господарської діяльності.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Підсумовуючи вищевикладене слід вказати, що поняття суб'єкта господарювання визначено як у чинному національному законодавстві, так і у наукових й навчальних роботах.

Серед ознак, вміщених у ст. 55 ГК України закріплено наступні ознаки суб'єкта господарювання: *учасник господарських відносин; безпосереднє здійснення господарської діяльності; реалізація в процесі господарської діяльності господарської компетенції (сукупності господарських прав і обов'язків); наявність майнової відокремленості; самостійна відповідальність за своїми зобов'язаннями, у межах свого майна* (крім випадків, передбачених законодавством). У науковій літературі до наданого законодавцем переліку додають іще визначення *організаційно-правової форми та легітимацію суб'єкта господарювання*. Усі ці ознаки в сукупності й характеризують учасника господарських відносин саме як суб'єкта господарювання.

Стосовно видів суб'єктів господарської діяльності також є їх перелік, вміщений у ГК України (який, при цьому, не є вичерпним), ЦК України, а також різноманітні наукові підходи до класифікації суб'єктів господарювання на підставі використання різних критеріїв для їх визначення та поділу.

Класифікація видів суб'єктів господарювання, подана в ч. 2 ст. 55 ГК України, включає колективних та індивідуальних суб'єктів господарювання: господарські організації та фізичні особи. При цьому, згідно з ГК України слід виділити два основних види колективних суб'єктів господарської діяльності, це: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України; а також державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України. Проте, кожен з цих кодексів пропонує свою, неузгоджену з іншим систему класифікації суб'єктів, а також передбачає різний порядок їх утворення, різні переліки необхідних установчих документів тощо. При спільному предметі регулювання певних питань це є неприпустимим, оскільки створює можливість застосування до однакових відносин різних норм права. Загалом, слід зауважити, що нормативно-правова база, яка регулює зазначені питання, характеризується наявністю, з одного боку – численних повторів, з іншого – протиріч, а тому потребує удосконалення.

Поряд з тим, зважаючи на те, що суб'єкти господарювання надзвичайно різноманітні, в науці їх також класифікують використовуючи різні підходи.

Так, за *обсягом і змістом господарської правосуб'єктності* суб'єкти господарського права поділяють на: суб'єктів основної (первинної) ланки господарювання, що здійснюють господарську діяльність; господарські об'єднання, що здійснюють як господарську діяльність, так і керівництво нею; органи господарського керівництва, що здійснюють переважно управління господарською діяльністю; обласні, районні ради і державні

адміністрації; органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети; інші суб'єкти господарського права – споживачі, громадян, громадські та інші організації тощо.

За характером здійснюваної діяльності: суб'єкти господарювання, тобто суб'єкти господарського права, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність; суб'єкти господарського права, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, в т. ч. організацію такою діяльністю.

Залежно від форм власності, на базі якої вони функціонують. Згідно з цим розрізняють державні, комунальні, колективні, приватні та змішані (функціонують на базі двох або більше форм власності) суб'єкти господарського права.

За особовим складом суб'єктів господарювання поділяють на: окремих осіб – індивідуальних підприємців та об'єднання осіб – господарські організації.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: учасники господарських відносин, суб'єкти господарської діяльності, юридична особа, фізична особа - підприємець, організаційно-правова форма, утворення суб'єкта господарювання, установчі документи, статут, установчий договір, державна реєстрація суб'єкта господарювання, відособлені підрозділи суб'єктів підприємництва, припинення діяльності суб'єкта господарювання.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику правового регулювання створення, діяльності, реорганізації та припинення суб'єктів господарювання. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері правового регулювання створення, діяльності, реорганізації та припинення суб'єктів господарювання.

ТЕМА № 6. МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВАННЯ (2 години)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI (в редакції від 05.08.2019)
URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. №№ 40-44. Ст.356.
3. Господарське право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. / В. М. Гайворопський, В. П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.; за ред. В.М. Гайкорейського та В.П. Жушмаїна. Х.: Прано, 2005. 410 с..
4. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
5. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
6. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття майна суб'єктів господарювання
2. Види майна суб'єктів господарської діяльності
3. Поняття та зміст правового режиму майна господарюючих суб'єктів

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Комплексна характеристика майнової основи господарювання.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних основних завдань:

4. визначення поняття майна суб'єктів господарювання;
5. ознайомлення з видами майна суб'єктів господарської діяльності;
6. встановлення поняття та змісту правового режиму майна господарюючих суб'єктів.

ВСТУП

Як встановлено в ч. 3 ст. 13 Конституції України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Це положення знайшло свій розвиток у ч. 4 ст. 133 ГК, згідно з якою держава забезпечує рівний захист майнових прав усіх суб'єктів господарювання. Такий захист забезпечується незалежно від того, про яке право йде мова, — чи то про право власності, чи про інші речові права.

Термін «**майно**» використовується у різних значеннях. По-перше, під «майном» розуміють річ чи конкретну сукупність речей. Саме про таке майно йдеться у нормах, які визначають предмет договорів купівлі - продажу, оренди, дарування, позики тощо. По-друге, цим терміном охоплюється сукупність прав, які належать конкретній особі. По-третє, терміном «майно» позначають також сукупність майнових прав та обов'язків

(наприклад, під спадковим майном розуміють усі майнові права та обов'язки спадкодавця, які переходять до спадкоємця).

I. ПОНЯТТЯ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Поняття майна суб'єктів господарювання законодавчо закріплено в ГК України (ст. 139). Однак загальне поняття майна (речі) легально визначається та характеризується у главі 13 ЦК України «Речі. Майно». Так, відповідно ч. 1 ст. 190 «**майном** як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки».

У ст. 179 ЦК України «Поняття речі» вказано, що «річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки».

Загалом, у вітчизняному цивільному законодавстві **речі поділяються на рухомі й нерухомі** (ст. 181 ЦК України), *подільні та неподільні* (ст. 183 ЦК України), *споживні та неспоживні* (ст. 185 ЦК України) тощо.

Водночас, ст. 187 ЦК України «Складові частини речі» юридично встановлює умови такої особливості речі, як її можлива складність.

Відповідно до ст. 190 «Майно» ЦК України:

1. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

2. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами».

Отже, юридичне визначення поняття **майна** зводиться до наступного:

- окрема річ;
- сукупність речей, що належать особі на праві власності чи на інших правах;
- майнові права, права вимоги;
- обов'язки, борги, які обтяжують майно.

Таким чином, майном може бути як один предмет матеріального світу, так і більше предметів (у тому числі два предмета і багато предметів), щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Це означає, що поняття «річ» та «майно» є частково тотожними, але поняття «майно» є ширшим, ніж поняття «річ», оскільки майно означає не тільки річ, а і сукупність речей, а також ще й майнові права та обов'язки. Саме в цьому законодавець і вбачає майно як особливий об'єкт.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Майном може бути як один предмет матеріального світу, так і більше предметів (у тому числі два предмета і багато предметів), щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Це означає, що поняття «річ» та «майно» є частково тотожними, але поняття «майно» є ширшим, ніж поняття «річ», оскільки майно означає не тільки річ, а і сукупність речей, а також ще й майнові права та обов'язки. Саме в цьому законодавець і вбачає майно як особливий об'єкт.

Таким чином, майно в господарсько-правовому розумінні визначається як річ, сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають певне вартісне визначення, знаходяться в чийсь власності та щодо яких можуть виникати права й обов'язки у діяльності суб'єктів господарювання, а також відображаються в балансі господарюючих суб'єктів або враховуються в інших передбачених законом формах обліку мана цих суб'єктів.

II. ВИДИ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання нормативно-правової основи класифікації майна (речей) слід розмежувати на дві частини — *загально-правову* та *господарсько-правову*.

Загальну правову основу класифікації майна відображає ряд статей ЦК України.

Необхідно підкреслити, що загальна класифікація майна (речей) стосується всіх суб'єктів майнових відносин, в тому числі суб'єктів господарювання — на загальних умовах. Проте, для суб'єктів господарювання існує також і спеціальна класифікація майна, яка стосується безпосередньо їх.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Таким чином, характерною особливістю майна суб'єктів господарської діяльності є законодавче виокремлення: видів майна на загальній правовій основі (згідно ЦК України) та видів майна в сфері господарювання (згідно ГК України). Відтак, серед видів майна суб'єктів господарювання можуть бути, наприклад, споживні та неспоживні речі, нерухоме та рухоме майно, в тому числі основні фонди, оборотні засоби, товари, кошти і цінні папери, які також можуть поділятися на види (згідно структурного підходу — на підвиди). Наприклад, гроші можуть бути в національній та іноземній валюті, цінні папери можуть бути первинними та похідними, і таке інше.

III. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

Правовий режим майна різних суб'єктів права визначений чинним законодавством України. Загальні засади правового режиму майна окреслюються в Конституції України, що і закріпила підвалини економіки держави.

Водночас, основи правового режиму майна встановлює Книга перша «Загальні положення» і Книга третя «Право власності та інші речові права» ЦК України, а саме: глава 13 «Речі. Майно» розділу III «Об'єкти цивільних прав» Книги першої ЦК України; розділ 1 «Право власності» та розділ II «Речові права на чуже майно» Книги третьої ЦК України.

Крім того, правовий режим майна суб'єктів господарювання регулюється ГК України, зокрема нормами глави 14 «Майно суб'єктів господарювання» розділу III «Майнова основа господарювання».

Для належного висвітлення та вивчення правового режиму майна суб'єктів господарювання необхідно проаналізувати його поняття та зміст.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Правовий режим майна різних суб'єктів права визначений чинним законодавством України. Загальні засади правового режиму майна окреслюються в Конституції України, що і закріпила підвалини економіки держави.

Водночас, основи правового режиму майна встановлює Книга перша «Загальні положення» і Книга третя «Право власності та інші речові права» ЦК України, а саме: глава 13 «Речі. Майно» розділу III «Об'єкти цивільних прав» Книги першої ЦК України; розділ 1 «Право власності» та розділ II «Речові права на чуже майно» Книги третьої ЦК України.

Крім того, правовий режим майна суб'єктів господарювання регулюється ГК України, зокрема нормами глави 14 «Майно суб'єктів господарювання» розділу III «Майнова основа господарювання».

Узагальнюючи доктринальні підходи до визначення правового режиму майна господарюючих суб'єктів слід вказати, що під *правовим режимом майна суб'єктів господарювання* зазвичай розуміють встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів та його правової охорони.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Майном може бути як один предмет матеріального світу, так і більше предметів (у тому числі два предмета і багато предметів), щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Це означає, що поняття «річ» та «майно» є частково тотожними, але поняття «майно» є ширшим, ніж поняття «річ», оскільки майно означає не тільки річ, а і сукупність речей, а також ще й майнові права та обов'язки. Саме в цьому законодавець і вбачає майно як особливий об'єкт.

Таким чином, *майно* в господарсько-правовому розумінні визначається як річ, сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають певне вартісне визначення, знаходяться в чийсь власності та щодо яких можуть виникати права й обов'язки у діяльності суб'єктів господарювання, а також відображаються в балансі господарюючих суб'єктів або враховуються в інших передбачених законом формах обліку мана цих суб'єктів.

Характерною особливістю майна суб'єктів господарської діяльності є законодавче виокремлення: видів майна на загальній правовій основі (згідно ЦК України) та видів майна в сфері господарювання (згідно ГК України). Відтак, серед видів майна суб'єктів господарювання можуть бути, наприклад, споживні та неспоживні речі, нерухоме та рухоме майно, в тому числі основні фонди, оборотні засоби, товари, кошти і цінні папери, які також можуть поділятися на види (згідно структурного підходу — на підвиди).

Наприклад, гроші можуть бути в національній та іноземній валюті, цінні папери можуть бути первинними та похідними, і таке інше.

Правовий режим майна різних суб'єктів права визначений чинним законодавством України. Загальні засади правового режиму майна окреслюються в Конституції України, що і закріпила підвалини економіки держави.

Водночас, основи правового режиму майна встановлює Книга перша «Загальні положення» і Книга третя «Право власності та інші речові права» ЦК України, а саме: глава 13 «Речі. Майно» розділу III «Об'єкти цивільних прав» Книги першої ЦК України; розділ 1 «Право власності» та розділ II «Речові права на чуже майно» Книги третьої ЦК України.

Крім того, правовий режим майна суб'єктів господарювання регулюється ГК України, зокрема нормами глави 14 «Майно суб'єктів господарювання» розділу III «Майнова основа господарювання».

Узагальнюючи доктринальні підходи до визначення правового режиму майна господарюючих суб'єктів слід вказати, що під *правовим режимом майна суб'єктів господарювання* зазвичай розуміють встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів та його правової охорони.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: правовий режим майна суб'єктів господарювання, визначення права власності, зміст права власності, право володіння, право користування, право розпоряджання, інші речові права, право господарського відання, право оперативного управління, організаційно-установчі повноваження власника, обмеження правомочності розпорядження щодо окремих видів майна, майно у сфері господарювання, майнові цінності, основні фонди, оборотні засоби, кошти, товари, цінні папери як особливий вид майна суб'єктів господарювання, джерела формування майна суб'єктів господарювання, особливості правового режиму державного майна у сфері господарювання.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику правового режиму майна у сфері господарювання. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства, що встановлює юридичні основи правового режиму майна у сфері господарювання; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері юридичного забезпечення правового режиму майна у сфері господарювання.

ТЕМА № 7. ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ.

1. Становлення інституту господарського зобов'язання.
2. Визначення та ознаки господарського зобов'язання.
3. Загальна характеристика видів господарських зобов'язань.

Висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
3. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
4. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.
5. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
6. Господарське право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 208 с.
7. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Виявленні сутності та специфіки господарських зобов'язань.

Досягнення вказаної мети зумовило потребу вирішення головних завдань:

- 1) аналіз становлення інституту господарського зобов'язання;
- 2) формулювання визначення та виявлення ознак господарського зобов'язання;
- 3) надання загальної характеристики видів господарських зобов'язань.

ВСТУП

Зобов'язальні правовідносини є органічною складовою системи господарських правовідносин. Вони індивідуалізують вимоги норм господарського права щодо взаємодії суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання, наділяють їх взаємними правами і обов'язками. У юридичних формах господарських зобов'язань, і тільки в них, реалізується господарський обіг – процес переміщення товарів (результатів виконаних робіт, наданих послуг) із сфери виробництва у сферу розподілу та обміну і через неї - у сферу споживання. У юридичних формах господарських зобов'язань здійснюються також певні організаційно-господарські (управлінсько-господарські) дії.

I. СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.

Зобов'язання є однією із ключових правових категорій, що зумовлює постійну увагу до них як з боку законодавців, так і з боку науковців.

Термін «зобов'язання» виник у цивільному праві, однак сфера, в якій застосовується термін зобов'язання поступово розширюється. Так, в науці трудового права і трудовому законодавстві термін „зобов'язання” стали вживати досить давно. Проте, застосування цього терміну в сфері трудового права не викликало скільки-небудь гострих проблем.

В податковому законодавстві поняття „зобов'язання” з'явилося нещодавно. Проте його вживання стрімко набуло значного поширення і привело до виникнення певних проблем у практиці правозастосування в сфері податкових правовідносин.

Отже, характер суспільних відносин на регулювання яких спрямовуються зобов'язання на сьогодні є досить широким і різноманітним. З цього приводу слід вказати, що в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) не підкреслюється цивільно-правовий характер зобов'язань тільки тому, що про інші види зобов'язань в ньому не йдеться взагалі.

Категорія зобов'язання (зобов'язального правовідношення) і сьогодні є однією з основних категорій приватного права, легальне визначення якої закріплене у ст. 509 ЦК України. Згідно її положень „зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку”.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Термін «зобов'язання» виник у цивільному праві, однак сфера, в якій застосовується термін зобов'язання поступово розширюється. Категорія зобов'язання (зобов'язального правовідношення) і сьогодні є однією з основних категорій приватного права, легальне визначення якої закріплене у ст. 509 ЦК України.

Незважаючи на те, що термін „зобов'язання” виник у цивільному праві, особливості господарської діяльності та її правового регулювання дозволяють

окремо виділяти саме господарські зобов'язання, оскільки учасники відповідних відносин, крім звичної координації своїх дій, мають зважати на субординацію – необхідність формувати свою волю в рамках, установлених державою.

Сформульоване спочатку доктринально в юридичній літературі, а тепер закріплене (з деякими модифікаціями, викликаними змінами в економічній системі) в ст. 173 Господарського кодексу України (далі – ГК України), визначення поняття господарського зобов'язання і на сьогодні є однією із центральних категорій господарського права.

II. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.

Згідно з ч. 1 ст. 173 ГК України *господарським зобов'язанням* визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Суттєві ознаки господарського зобов'язання.

1. Особливий суб'єктний склад учасників господарського зобов'язання.
2. Особлива сфера суспільних відносин, в якій виникають господарські зобов'язання — сфера господарювання.
3. Особливі підстави виникнення господарських зобов'язань.
4. Особливий характер дій, що їх зобов'язаний вчинити (або утриматися від певних дій) один суб'єкт на користь іншого.
5. Особливі підстави зміни та припинення господарських зобов'язань, визначені у ГК України.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Отже, на відміну від цивільно-правового господарське зобов'язання має такі *специфічні риси*:

по-перше, відрізняється суб'єктний склад, оскільки цивільне зобов'язання припускає участь суб'єктів, які характеризуються юридичною рівністю та автономією волі, а в господарських відносинах автономія волі ослаблена впливом держави, що захищає публічні інтереси;

по-друге, особлива сфера суспільних відносин, в якій виникають господарські зобов'язання — сфера господарювання;

по-третє, на умови господарських зобов'язань має більший вплив «ділова практика», що певним чином уніфікує ці умови, а також міжнародне приватне право;

по-четверте, держава стимулює певні дії підприємців через введення економічних пільг, квот тощо;

по-п'яте, на дії господарюючих суб'єктів має вплив введення ліцензування, митного та валютного контролю тощо.

ІІІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

Ч. 2 ст. 173 ГК України *основними видами* господарських зобов'язань називає *майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання*.

Майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ч. 1 ст. 175 ГК).

Організаційно-господарські зобов'язання є другим основним видом господарських зобов'язань. *Організаційно-господарськими* визнаються господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ч. 1 ст. 176 ГК України).

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Отже, *основними видами* господарських зобов'язань називає *майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання*.

Крім зазначених, у ГК України наводяться також *соціально-комунальні та публічні зобов'язання* суб'єктів господарювання (ст. ст. 177, 178 ГК України).

Крім легальної класифікації, в науковій та навчальній літературі пропонуються різні критерії для проведення класифікації господарських зобов'язань та, відповідно, різні їх види.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Таким чином, ми маємо змогу дійти певних висновків. Зокрема, незважаючи на те, що термін „зобов'язання” виник у цивільному праві, особливості господарської діяльності та її правового регулювання дозволяють окремо виділяти саме господарські зобов'язання. Сформульоване спочатку доктринально в юридичній літературі, а тепер закріплене (з деякими модифікаціями, викликаними змінами в економічній системі) в ст. 173 ГК України, визначення поняття господарського зобов'язання дозволяє з'ясувати його основні ознаки, за якими воно відрізняється від зобов'язання цивільно-правового:

1. Особливий суб'єктний склад учасників господарського зобов'язання. Господарське зобов'язання виникає між суб'єктом господарювання й іншим учасником відносин у сфері господарювання. При цьому, суб'єкти господарського зобов'язання — зобов'язана сторона і управнена сторона — це не лише боржник і кредитор, які традиційно характерні для цивільно-правових (майново-господарських — за ГК) зобов'язань, а й суб'єкти організаційно-господарських повноважень;

2. Особлива сфера суспільних відносин, в якій виникають господарські зобов'язання — сфера господарювання. З цього приводу у ст. 3 ГК України визначено, що сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

3. Особливі підстави виникнення господарських зобов'язань. Так, господарське зобов'язання виникає безпосередньо з підстав, передбачених ГК України. Ці підстави визначено у ст. 174 цього кодексу, на відміну від інших, наприклад, суто цивільних зобов'язань, підставою яких є юридичні факти, визначені у ст. 11 ЦК України.

4. Особливий характер дій, що їх зобов'язаний вчинити (або утриматися від певних дій) один суб'єкт на користь іншого. Це дії майново-господарського чи управлінсько-господарського характеру.

5. Особливі підстави зміни та припинення господарських зобов'язань, визначені у ГК України.

6. На умови господарських зобов'язань має більший вплив «ділова практика», що певним чином уніфікує ці умови, а також міжнародне приватне право.

7. На дії господарюючих суб'єктів значний вплив має державне регулювання цієї сфери усіма легальними засобами - ліцензування, патентування, встановлення економічних пільг, квот, здійснення контролюючих функцій тощо.

Ч. 2 ст. 173 ГК України основними видами господарських зобов'язань називає майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання.

Крім зазначених, у ГК України наводяться також соціально-комунальні та публічні зобов'язання суб'єктів господарювання (ст. ст. 177, 178 ГК України).

На останок слід зазначити, що крім легальної класифікації, в науковій та навчальній літературі пропонуються різні критерії для проведення класифікації господарських зобов'язань та, відповідно, різні їх види.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: господарське зобов'язання, зобов'язана сторона (у тому числі боржник), управнена сторона (у тому числі кредитор) виконання обов'язку, майново-господарські зобов'язання, організаційно-господарські зобов'язання, соціально-

комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання, публічні зобов'язання суб'єктів господарювання.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику господарських зобов'язань, їх видів, умов виконання, підстав виникнення, зміни та припинення. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства щодо господарських зобов'язань; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері встановлення, зміни, виконання та припинення господарських зобов'язань.

ТЕМА № 8. ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР **(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ.

1. Визначення та ознаки господарського договору.
2. Класифікація господарських договорів.
3. Форма господарського договору.
4. Зміст господарського договору

Висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
3. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
4. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.
5. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.

6. Господарське право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 208 с.
7. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.
8. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-е вид., змін. та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Мета даної лекції полягає у визначенні загальних юридичних умов та правових особливостей господарського договору.

Відповідно до поставленої мети визначені такі основні *завдання*:

- надати визначення та характеристику ознак господарського договору;
- висвітлити класифікацію господарських договорів;
- схарактеризувати форму та зміст господарського договору;

ВСТУП

Серед положень господарського та цивільного права значне місце посідають норми, які покликані регулювати договірні відносини у сфері господарювання, оскільки роль таких договорів постійно зростає. Необхідність виокремлення регулювання господарсько-договірних відносин викликана тим, що господарський договір, на відміну від цивільно-правового, часто зачіпає публічні інтереси, тобто його дія не обмежується впливом на сторони, які беруть у ньому безпосередню участь, а й позначається на інтересах держави і суспільства в цілому. Саме це стало однією із причин прийняття разом з Цивільним кодексом (ЦК) також Господарського кодексу (ГК) України, значна частина норм якого встановлює особливості регулювання господарсько-договірних відносин.

I. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ.

У літературі справедливо вказується, що договір є основним інструментом організації ринкових відносин, а договірне регулювання – самостійним правовим способом організації конкретних індивідуальних договірних зв'язків господарюючих суб'єктів, які існують поряд з нормативно-правовою регламентацією.

Як зазначила Н.М. Пархоменко, нормативно-правовий акт визнає договір як вид нормативної саморегуляції, визначає сферу договірного регулювання, встановлює види і форми договорів тощо.

В юридичній літературі найчастіше зустрічається визначення, за яким договір – це угода (правочин або домовленість) двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків.

У вітчизняному законодавстві відсутнє визначення господарського договору, що породило різні підходи до його бачення серед науковців. У

радянський період господарські договори визначалися, здебільшого, як планові і однохарактерні їм за типом чи обов'язковості договори організацій, що слугують господарським цілям. Це визначення господарських договорів, яке розробив О.С. Іоффе, більшою чи меншою мірою підтримувалось також іншими авторами.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Отже, господарський договір - це зафіксовані в спеціальному правовому акті (документі) на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу.

Поняття господарського договору визначається за допомогою його *ознак*, що дозволяють відокремити його від інших видів договорів (у тому числі цивільних). До таких ознак належать наступні.

1. Особливий суб'єктний склад (зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання.
2. Спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин.
3. Тісний зв'язок з плановим процесом.
4. Поєднання в господарському договорі майнових та організаційних елементів.
5. Для господарського договору є характерним обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів та загальногосподарських інтересів.
6. Можливість відступлення від принципу рівності сторін.

II. КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ.

Поділ господарських договорів на певні види здійснюється за *різними критеріями*:

- I. За ознакою підстав виникнення договірних зобов'язань;
- II. За ознакою взаємного становища сторін у договірних відносинах;
- III. За строками дії;
- IV. За сукупністю критеріїв (економічним змістом та юридичними ознаками);
- V. За тривалістю застосування у сфері господарювання (підприємництва);
- VI. За ступенем складності;
- VII. Залежно від ролі у встановленні господарських зв'язків;
- VIII. За ознакою можливості чи неможливості корегування умов договору;
- IX. У разі використання при встановленні господарського зв'язку попередніх переговорів договірні відносини між їх учасниками оформляються за допомогою двох категорій договорів;

Х. Залежно від домінування в господарському договорі майнових чи організаційних елементів.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Велике розмаїття господарських договорів зумовлює доцільність їх класифікації з метою виявлення тенденцій у регулюванні певного виду договірних відносин і застосуванні їх у законотворчій та правозастосовчій діяльності. Поділ господарських договорів на певні види можна здійснити за різними критеріями.

ІІІ. ФОРМА ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ.

Відповідно ч. 1 ст. 181 ГК України «господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів».

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Таким чином, господарський договір укладається, як *правило*, в *письмовій формі* (ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України), що зумовлено низкою чинників і насамперед необхідністю ведення бухгалтерського обліку та звітності суб'єктами господарських правовідносин, захистом інтересів сторін договору.

ІV. ЗМІСТ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ.

Важливе місце між норм, які регулюють укладення договору, займають ті, що визначають вимоги до *змісту* цього договору. Так, згідно ч. 1 ст. 641 ЦК України оферта має містити всі істотні умови договору. За ст. 180 ГК України до істотних умов договору належать умови про предмет, ціну та строк дії договору, а також інші умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, та умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода.

Однією з характерних рис господарського договору є його особливий *зміст*, спрямований на забезпечення господарських потреб його сторін.

Відповідно ч. 2 ст. 180 ГК України «господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода».

У нормі ч. 2 ст. 180 ГК України законодавцем також виділено ознаки, кожної з яких достатньо для кваліфікації умови договору як *істотної*.

Хоча закон вимагає, щоб у господарському договорі мали бути зафіксовані істотні умови договору, а також умови, що визнаються обов'язковими нормами спеціального законодавства (антимонопольно-конкурентного, спрямованого на захист інтересів споживачів та/або національних товаровиробників), проте в сучасних умовах господарювання сторонам при укладенні будь-якого договору доцільно керуватися найбільш поширеними моделями договорів певного виду з урахуванням своїх інтересів.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ.

Зміст господарського договору становлять **умови** договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства (ч. 1 ст. 180 ГК України).

Умови господарського договору можуть належати до різних типів (видів).

За критерієм обов'язковості (необов'язковості) розрізняють:

обов'язкові (повинні включатися до договору відповідно до вимог законодавства);

та необов'язкові (включаються до договору за погодженням сторін).

За ознакою впливу на юридичну силу договору та відповідності умов певному виду договору виділяють:

істотні умови;

звичайні умови;

та випадкові умови.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Термін «господарський договір» широко використовується в законодавстві, юридичній літературі та в господарській практиці. Однак чинне законодавство не містить визначення господарського договору, хоча в Господарському кодексі України йому присвячена ціла глава - 20 «Господарські договори» (статті 179-188), що породило різні підходи до його визначення та характеристики серед науковців.

З огляду на зазначене вище, одним із найбільш коректних у вітчизняній доктрині господарського права є визначення, згідно якого *господарський договір* - це зафіксовані в спеціальному правовому акті (документі) на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу.

Таке визначення господарського договору впливає з його *ознак*, що дозволяють відокремити його від інших видів договорів (у тому числі цивільних). До цих ознак належать:

1. Особливий суб'єктний склад (зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання).

2. Спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин.

3. Тісний зв'язок з плановим процесом.

4. Поєднання в господарському договорі майнових та організаційних елементів.

5. Обмеження договірної свободи з метою захисту учасників відносин у сфері господарювання.

6. Можливість відступлення від принципу рівності сторін (державні контракти, договори приєднання, договори, що укладаються в межах рамочних контрактів).

У сфері господарювання використовується велике розмаїття господарських договорів, що зумовлює доцільність їх класифікації з метою виявлення тенденцій у регулюванні певного виду договірних відносин і застосуванні їх у законотворчій та правозастосовчій діяльності. Поділ господарських договорів на певні види можна здійснити за різними критеріями.

Правило ч. 2 ст. 180 про укладення господарського договору є схожим із загальним правилом ч. 1 ст. 638 ЦК, згідно з яким договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Разом з тим, у ч. 2 ст. 180 ГК, окрім вказівки на належну форму договору, в якості обов'язкового правила про укладення господарського договору називається додержання сторонами передбаченого законом порядку укладення.

Господарський договір укладається, як правило, в *письмовій формі* (ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України), що зумовлено низкою чинників і насамперед необхідністю ведення бухгалтерського обліку та звітності суб'єктами господарських правовідносин, захистом інтересів сторін договору.

Важливе місце між норм, які регулюють укладення договору, займають ті, що визначають вимоги до *змісту* цього договору. Зміст господарського договору становлять *умови* договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як *погоджені сторонами*, так і ті, що приймаються ними як *обов'язкові умови договору відповідно до законодавства* (ч. 1 ст. 180 ГК України).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: загальні умови укладання договорів, що породжують господарські зобов'язання; зміст договору, вільне волевиявлення, примірні договори, типові договори, істотні умови господарського договору, предмет договору, ціна договору, строк дії договору, порядок укладання господарських договорів, проект договору,

порядок зміни господарських договорів, порядок розірвання господарських договорів.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику господарських договорів, їх видів, змісту та форми, умов виконання, підстав їх виникнення, зміни та припинення. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства щодо господарських договорів; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у сфері встановлення, зміни, виконання та припинення господарських договорів.

ТЕМА № 10. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА

(4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття банкрутства Суб'єкти у відносинах банкрутства
2. Організаційно-правові питання запобігання банкрутству
3. Підстави для застосування банкрутства
4. Провадження у справах пробанкрутство
5. Судові процедури, які застосовуються щодо боржника

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
3. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.
4. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
5. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

6. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасницька, А.В. Смітюх та ін.; За ред. О.П. Подцерковного. 2-ге вид., доп. і перероб. – Х.: Одиссей, 2012. 640 с.
7. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-е вид., змін. та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. 766 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Комплексна характеристика правового регулювання банкрутства в Україні.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних основних завдань:

- 1) Визначення поняття банкрутства, встановлення суб'єктів у відносинах банкрутства.
- 2) Вивчення організаційно-правові питання запобігання банкрутству.
- 3) Встановлення підстав для застосування банкрутства.
- 4) Ознайомлення з провадженням у справах про банкрутство.
- 5) Вивчення судових процедур, які застосовуються щодо боржника.

ВСТУП

Порядок та умови визнання суб'єктів підприємництва банкрутами з метою задоволення претензій кредиторів врегульовані положеннями глави 23 ГК «Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом», а також Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Цей Закон встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.

Окремі відносини щодо провадження у справах про банкрутство регулюються, крім цього Закону, також Господарським процесуальним кодексом України, іншими законодавчими актами України.

Порядок виконання в Україні рішень судів іноземних держав у справах про банкрутство визначається міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У разі відсутності міжнародних договорів України рішення судів іноземних держав у справах про банкрутство визнаються на території України взаємно, якщо інше не передбачено законом.

I. ПОНЯТТЯ БАНКРУТСТВА. СУБ'ЄКТИ У ВІДНОСИНАХ БАНКРУТСТВА

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної

нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їхні вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта — активів у ліквідній формі — не вистачить для їх задоволення.

Юридичний аспект банкрутства полягає насамперед у тому, що у суб'єкта є кредитори, тобто особи, що мають підтверджені документами майнові вимоги до нього як до боржника. Це майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва.

Особливістю Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» є те, що цей Закон регулює дві великі групи суспільних відносин — матеріальні (організаційно-правові та частково процедурні), що пов'язані з відновленням платоспроможності боржника, та процесуальні — пов'язані з визнанням боржника банкрутом.

Внаслідок порушення справи про банкрутство виникає комплекс процесуальних правовідносин щодо: порушення провадження у справі, забезпечення грошових вимог кредиторів, попереднього засідання господарського суду, судової санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, мирової угоди, припинення провадження у справі про банкрутство тощо.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Банкрутство — це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Банкрутство має економічний і правовий характер.

Учасниками (суб'єктами) у справі про банкрутство є: сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) суб'єкта підприємницької діяльності — боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ

Державну політику щодо запобігання банкрутству, забезпечення умов реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом щодо державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує двадцять п'ять відсотків,

а також суб'єктів підприємницької діяльності інших форм власності у випадках, передбачених Законом, здійснює державний орган з питань банкрутства, який діє на підставі положення, затвердженого у встановленому порядку.

Санація боржника до порушення справи про банкрутство — це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

Протягом процедури санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство діє мораторій на задоволення вимог кредиторів.

Положення про порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство затверджується Вищим господарським судом України.

Санація боржника може застосовуватися не тільки як досудова, але і як судова процедура (у разі порушення провадження у справі про банкрутство).

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Отже, санація боржника до порушення справи про банкрутство — це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

ІІІ. ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ БАНКРУТСТВА

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» досить детально визначає поняття та склад грошового зобов'язання, під яким розуміється зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань належать також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях.

Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено законом.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Підставою для застосування банкрутства до суб'єкта підприємництва є неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами.

Законом встановлені особливості щодо строку непогашення безспірних вимог фермерським господарством. Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

VI. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Провадження за цією категорією справ здійснюють органи правосуддя в господарських відносинах — господарські суди.

На стадії **порушення провадження у справі** господарський суд розглядає заяву на предмет того, чи підлягає вона прийняттю, а справа — порушенню.

Заява про порушення справи про банкрутство може бути відкликана заявником (заявниками) до дати проведення підготовчого засідання суду.

Конкурсні кредитори за вимогами, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство.

Кредитор, за заявою якого порушено провадження у справі, має право заявити додаткові грошові вимоги до боржника у межах встановленого строку.

У процедурі розпорядження майном боржник має право на підставі ухвали господарського суду задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів за умови їх задоволення одночасно та в повному обсязі відповідно до реєстру вимог кредиторів.

Фізичні особи та/або юридичні особи, які бажають взяти участь у санації боржника (далі — інвестори), можуть подати розпоряднику майна

заяву про участь у санації боржника та свої пропозиції щодо санації боржника (план санації тощо).

У попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, у тому числі щодо яких були заперечення боржника і які не були внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, а також ті, що визнані боржником та внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, і вирішує питання про його затвердження.

- За результатами розгляду вимог кредиторів господарський суд виносить ухвалу.

У реєстрі вимог кредиторів повинні міститися відомості про кожного кредитора, розмір його вимог за грошовими зобов'язаннями, черговість задоволення кожної вимоги.

Протягом десяти днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів, уповноважену особу працівників боржника та уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення. Учасниками зборів кредиторів боржника з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори, визнані господарським судом та внесені до реєстру вимог кредиторів.

Під час проведення процедур банкрутства інтереси всіх кредиторів представляє комітет кредиторів.

Про припинення провадження у справі про банкрутство виноситься ухвала.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Отже, провадження за цією категорією справ здійснюють органи правосуддя в господарських відносинах — господарські суди.

Провадження у справах про банкрутство можна поділити на кілька стадій:

- порушення провадження у справі;
- виявлення кредиторів та інвесторів;
- попереднє засідання господарського суду;
- проведення зборів кредиторів і утворення комітету кредиторів;
- визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- припинення провадження у справі про банкрутство.

V. СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО БОРЖНИКА

Щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;

- ліквідація банкрута.

Санація боржника або ліквідація банкрута здійснюється з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції.

Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує *загальний, спеціальний або спрощений* порядок провадження у справі про банкрутство.

Загальний порядок передбачає застосування процедури розпорядження майном з подальшим переходом до процедур санації, ліквідації або мирової угоди.

Спеціальний порядок передбачає залучення до участі у справі додаткових учасників, продовження строків санації, збігу процедур розпорядження майном та санації.

Спрощений порядок застосовується під час ліквідації банкрута без застосування процедур розпорядження майном та санації.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО ПИТАННЯ

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Банкрутство — це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Банкрутство має економічний і правовий характер.

Учасниками (суб'єктами) у справі про банкрутство є: сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) суб'єкта підприємницької діяльності — боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Сторони у справі про банкрутство — конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут).

Санація боржника до порушення справи про банкрутство — це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган,

уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

Ініціювати процедуру санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство мають право боржник або кредитор.

Провадження у справах про банкрутство можна поділити на кілька стадій:

- порушення провадження у справі;
- виявлення кредиторів та інвесторів;
- попереднє засідання господарського суду;
- проведення зборів кредиторів і утворення комітету кредиторів;
- визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- припинення провадження у справі про банкрутство.

Щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Санація боржника або ліквідація банкрута здійснюється з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: неспроможність суб'єкта підприємництва, банкрутство, суб'єкт банкрутства (банкрут), кредитори неплатоспроможних боржників, права кредиторів щодо неплатоспроможних боржників, збори (комітет) кредиторів, заходи щодо запобігання банкрутству суб'єктів підприємництва, досудова санація, судові процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника, розпорядження майном боржника, мирова угода, санація (відновлення платоспроможності) боржника, ліквідація банкрута, ліквідаційна процедура, майнові активи неплатоспроможного боржника.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику правового регулювання банкрутства в Україні. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства щодо правового регулювання банкрутства в Україні; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у процесі правового регулювання банкрутства в Україні.

**ТЕМА № 13. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ОКРЕМИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання
2. Правове регулювання перевезення вантажів
3. Капітальне будівництво
4. Правове регулювання інноваційної діяльності
5. Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
3. Господарське право (загальна частина): навчальний посібник / О.М. Обушенко, К.І. Чижмарь, Д.В. Журавльов, А.В. Коваленко, В.Б. Саксонов, Л.В. Межевська, Н.М. Обушенко, Л.Ю. Манукова., 2014. 352 с.
4. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013.
5. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.
6. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасницька, А.В. Смітюх та ін.; За ред. О.П. Подцерковного. 2-ге вид., доп. і перероб. Х.: Одісей, 2012. 640 с.
7. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-е вид., змін. та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. 766 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Комплексна характеристика особливостей правового регулювання окремих видів господарських відносин.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних основних завдань:

1. визначення особливостей комерційне посередництва (агентські відносини) у сфері господарювання;
2. вивчення правового регулювання перевезення вантажів;

3. встановлення поняття капітального будівництва;
4. вивчення правового регулювання інноваційної діяльності;
5. взаємодії з питанням використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання.

ВСТУП

Господарський кодекс України в гл. 31 вперше на законодавчому рівні врегульовує відносини, що виникають при здійсненні такого виду господарської діяльності, як комерційне посередництво. Комерційне посередництво, яке ще іменується в ГК України агентськими відносинами, завжди є підприємницькою діяльністю.

I. КОМЕРЦІЙНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО (АГЕНТСЬКІ ВІДНОСИНИ) У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Поняття комерційного посередництва розкривається в ч. 1 ст. 295 ГК України, положення якої дають змогу виділити *ознаки* цього виду господарської діяльності. По-перше, комерційне підприємництво полягає в наданні послуг шляхом посередництва. По-друге, комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, тобто діяльністю з метою отримання прибутку. По-третє, учасниками відносин комерційного посередництва є: комерційний агент, який завжди є суб'єктом підприємництва, та суб'єкт господарювання (не обов'язково суб'єкт підприємництва), який є споживачем послуг посередництва. Згідно з ч. 2 ст. 295 ГК України комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, заснованим на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво. По-четверте, комерційне посередництво (агентська діяльність) має певні межі застосування: воно здійснюється у сфері господарювання і лише при здійсненні суб'єктами господарювання господарської діяльності. Разом з тим законом можуть бути встановлені обмеження або заборона здійснення комерційного посередництва в окремих галузях господарювання (ч. 5 ст. 295 ГК України). По-п'яте, комерційне посередництво здійснюється комерційним агентом від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Тому підприємці, які діють хоч і в чужих інтересах, але від власного імені, не визнаються комерційними агентами (ч. 3 ст. 295 ГК України). Комерційний агент не може також укладати угоди від імені того, кого він представляє, стосовно себе особисто (ч. 4 ст. 295 ГК України).

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Отже, комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, оснований на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво.

Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені.

Відносини, що виникають при здійсненні комерційного посередництва (агентської діяльності) у сфері господарювання, регулюються ГК України, іншими прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами, що визначають особливості комерційного посередництва в окремих галузях господарювання.

II. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Загальні умови перевезення вантажів, а також особливі умови перевезення окремих видів вантажів (вибухових речовин, зброї, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних та інших небезпечних речовин тощо) визначаються ГК України і виданими відповідно до нього транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами.

Відносини, пов'язані з перевезенням пасажирів та багажу, регулюються ЦК України та іншими нормативно-правовими актами.

За *договором перевезення вантажу* одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установлений законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажоодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Договір перевезення вантажу укладається в письмовій формі. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням перевізного документа (транспортної накладної, коносаменту тощо) відповідно до вимог законодавства. Перевізники зобов'язані забезпечувати вантажовідправників бланками перевізних документів згідно з правилами здійснення відповідних перевезень.

Умови перевезення вантажів окремими видами транспорту, а також відповідальність суб'єктів господарювання за цими перевезеннями визначаються транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами. Сторони можуть передбачити в договорі також інші умови перевезення, що не суперечать законодавству, та додаткову відповідальність за неналежне виконання договірних зобов'язань.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Отже, *перевезенням вантажів*, як видом господарської діяльності визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

Суб'єктами відносин перевезення вантажів є перевізники, вантажовідправники та вантажоодержувачі.

Допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням вантажу, є транспортна експедиція.

ІІІ. КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО

Господарські відносини у сфері матеріально-технічного забезпечення капітального будівництва регулюються відповідними договорами підряду, якщо інше не передбачено законодавством або договором сторін. За згодою сторін будівельні поставки можуть здійснюватися на основі договорів поставки.

За **договором підряду на капітальне будівництво** одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт відповідно до проектно-кошторисної документації або виконати зумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти і оплатити їх.

Договір підряду на капітальне будівництво повинен передбачати: найменування сторін; місце і дату укладення; предмет договору (найменування об'єкта, обсяги і види робіт, передбачених проектом); строки початку і завершення будівництва, виконання робіт; права і обов'язки сторін; вартість і порядок фінансування будівництва об'єкта (робіт); порядок матеріально-технічного, проектного та іншого забезпечення будівництва; режим контролю якості робіт і матеріалів замовником; порядок прийняття об'єкта (робіт); порядок розрахунків за виконані роботи, умови про дефекти і гарантійні строки; страхування ризиків, фінансові гарантії; відповідальність сторін (відшкодування збитків); урегулювання спорів, підстави та умови зміни і розірвання договору.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

*Будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення, здійснюються на умовах *підряду*.*

Для здійснення робіт, зазначених у частині першій цієї статті, можуть укладатися договори підряду: на капітальне будівництво (в тому числі субпідряду); на виконання проектних і досліджувальних робіт; на виконання геологічних, геодезичних та інших робіт, необхідних для капітального будівництва; інші договори. Загальні умови договорів підряду визначаються відповідно до положень Цивільного кодексу України про договір підряду, якщо інше не передбачено ГК України.

IV. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

Інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій.

Інвестування відтворення основних фондів і приросту матеріально-виробничих запасів здійснюється як капітальні вкладення.

Держава здійснює контроль за інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин, її відповідністю вимогам законодавства і державним інноваційним програмам.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Таким чином, *інноваційною діяльністю* у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

V. ВИКОРИСТАННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВ ІНШИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ (КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ)

Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності.

Форма договору комерційної концесії: договір комерційної концесії повинен бути укладений у *письмовій* формі у вигляді єдиного документа. Недодержання цієї вимоги тягне за собою недійсність договору.

Винагорода за договором комерційної концесії може виплачуватися користувачем правоволодільцеві у формі разових або періодичних платежів або в іншій формі, передбаченій договором. Обмежувальні умови можуть бути визнані недійсними, якщо ці умови суперечать законодавству.

Відносини, пов'язані з використанням у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання, регулюються ГК України та іншими законами.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО ПИТАННЯ

Отже, за договором *комерційної концесії* одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Таким чином, комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, оснований на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво.

Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені. *Перевезенням вантажів* як видом господарської діяльності визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

Допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням вантажу, є транспортна експедиція.

Загальні умови перевезення вантажів, а також особливі умови перевезення окремих видів вантажів (вибухових речовин, зброї, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних та інших небезпечних речовин тощо) визначаються ГК України і виданими відповідно до нього транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами.

Відносини, пов'язані з перевезенням пасажирів та багажу, регулюються Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами.

Будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо,

які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення, здійснюються на умовах *підряду*.

Для здійснення робіт, зазначених у частині першій цієї статті, можуть укладатися договори підряду: на капітальне будівництво (в тому числі субпідряду); на виконання проектних і досліджувальних робіт; на виконання геологічних, геодезичних та інших робіт, необхідних для капітального будівництва; інші договори. Загальні умови договорів підряду визначаються відповідно до положень Цивільного кодексу України про договір підряду, якщо інше не передбачено ГК України.

Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

За договором *комерційної концесії* одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільца в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: агентська діяльність, перевезення вантажів як вид господарської діяльності, підрядні відносини у капітальному будівництві, поняття та види інвестицій та інвестиційної діяльності, інноваційна діяльність, використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія).

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику правового регулювання окремих видів господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства щодо правового регулювання окремих видів господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та

локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у процесі правового регулювання окремих видів господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні.

ТЕМА № 15. ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ **(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ.

1. Поняття та механізм захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

2. Способи захисту прав і законних інтересів учасників відносин у сфері господарювання.

3. Форми захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

Висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (в редакції від 17.01.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 672 с.
3. Про захист прав споживачів: закон України (в редакції Закону від 01.12.2005 р.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
4. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб./ за ред. В.С. Щербини. К.: Юрінком Інтер, 2012. 528 с.
5. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручнику 2 ч // О.П. Гетьманець. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
6. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / Під редакцією Яреми А.Г., Ротаня В.Г. К.: Реферат, 2005. 336 с..
7. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2013

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Мета лекції полягає у комплексній характеристиці механізму захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів в Україні.

Виходячи із вказаної мети, в лекції поставлені наступні завдання:

- 1) визначити поняття та елементи механізму захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів;
- 2) розглянути способи захисту прав і законних інтересів учасників відносин у сфері господарювання;
- 3) висвітлити форми захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

ВСТУП

В Україні право на не заборонену законом підприємницьку діяльність (а підприємницька діяльність — це різновид діяльності господарської) є конституційним правом людини і громадянина (ст. 42 Конституції України). Показово, що та ж сама стаття визначає і обов'язок держави захищати права споживачів, здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів. Тому не випадково у ч. 1 ст. 20 ГК України зазначено, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Отже, реалізація прав суб'єктів господарювання та споживачів за своєю суттю є єдиним процесом, де права одних суб'єктів кореспондують з обов'язками інших.

I. ПОНЯТТЯ ТА МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ.

Господарський кодекс України встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. У цілому ж, господарське законодавство України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

Законодавством України ще на початку самостійного її існування передбачено право споживачів на гарантію, що придбана ними продукція вироблена з дотриманням санітарно-гігієнічних, у тому числі радіологічних, протиепідемічних норм і правил та інших встановлених вимог, які виключають небезпеку для життя і здоров'я людей або заподіяння шкоди їх майну.

Виконання суб'єктами підприємницької діяльності своїх завдань і функцій забезпечується державою — політичними, економічними та юридичними гарантіями, встановленням сприятливого правового режиму їхньої діяльності. З цією метою в законодавчому порядку визначається їх компетенція, правове становище, внаслідок чого вони можуть бути учасниками державних, адміністративних, трудових, цивільних, господарських, господарсько-процесуальних та інших правовідносин.

Суб'єкти господарювання мають право брати участь у цивільному судочинстві як суб'єкти захисту своїх прав та інтересів, оскільки вони задовольняють державні, колективні та громадські інтереси.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Отже, *механізм захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів* – це сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких поведінка суб'єктів господарювання, їх контрагентів (у тому числі споживачів) та державних органів у їх правовідносинах приводиться у відповідність до вимог, заборон і дозволів, що містяться у нормах права.

II. СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

Відповідно ч. 2 ст. 20 ГК України «кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів.

Важливим шляхом захисту прав суб'єктів господарювання і споживачів є *визнання наявності або відсутності прав*, оскільки таке визнання є необхідною передумовою для визначення правомірності поведінки порушника права.

Акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів, у судовому порядку повністю або частково визнаються недійсними. Поновлення порушених прав може відбуватися шляхом *відновлення становища*, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання.

Припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, є тим способом захисту, до якого слід звертатися перш за все. Ефективним засобом захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів є *присудження до виконання обов'язку в натурі*.

Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен *відшкодувати завдані цим збитки* суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.

Штрафними санкціями є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть також застосовуватися *оперативно-господарські санкції*.

За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування можуть бути застосовані *адміністративно-господарські санкції*.

Захисту прав суб'єктів господарювання можуть слугувати й *установлення, зміни і припинення господарських правовідносин.*

Захист прав суб'єктів господарювання може здійснюватись також *іншими способами, передбаченими законом.*

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Таким чином, господарські права та інтереси суб'єктів господарської діяльності відповідно до ст. 20 Господарського кодексу України захищаються такими способами: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних Інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом.

ІІІ. ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ.

Чинне законодавство виділяє такі форми захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів:

1. Нотаріальний захист прав суб'єктів господарювання.

Цей вид захисту полягає у тому, що окремі угоди потребують додаткових гарантій щодо захисту прав власника через нотаріальне посвідчення набуття та передачі прав власності. Воно є юридичною фіксацією набуття прав власника, яке знаходиться в основі вирішення судами спорів про порушення такого права.

2. Адміністративний захист.

Адміністративний захист — це засіб адміністративного примусу, який застосовується як при наявності, такі при відсутності правопорушення, спрямований на запобігання правопорушенням та усуненню їх шкідливих наслідків.

3. Претензійний порядок врегулювання спорів.

Однією із умов захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання є дотримання досудового претензійного порядку врегулювання спорів. Як правило, спор може бути переданий на розгляд господарському суду лише після прийняття сторонами заходів безпосереднього врегулювання конфлікту.

4. Судовий захист прав суб'єктів господарювання.

Звернення суб'єктів господарювання до суду з позовом про захист власних прав і законних інтересів є на сьогодні найбільш ефективною формою встановлення

порушених прав. Переваги судового захисту очевидні, оскільки суд є незалежним і підпорядковується лише закону.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Отже, загальновизнаними є такі форми захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів: *нотаріальний захист прав суб'єктів господарювання; адміністративний захист; претензійний порядок врегулювання спорів; судовий захист прав суб'єктів господарювання.*

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Таким чином, *захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів* — це діюча система правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав і законних інтересів цих суб'єктів та недопущення їх порушень. *Механізм захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів* — це сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких поведінка суб'єктів господарювання, їх контрагентів (у тому числі споживачів) та державних органів у їх правовідносинах приводиться у відповідність до вимог, заборон і дозволів, що містяться у нормах права.

У цілому, господарські права та інтереси суб'єктів господарської діяльності відповідно до ст. 20 ГК України захищаються такими способами: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом».

Загальновизнаними є такі форми захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів: *нотаріальний захист прав суб'єктів господарювання; адміністративний захист; претензійний порядок врегулювання спорів; судовий захист прав суб'єктів господарювання.*

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При підготовці до семінарських занять здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу на вивчення ключових понять теми, таких як: захист прав і законних інтересів суб'єктів господарської діяльності, форми захисту прав та

інтересів господарюючих суб'єктів, розгляд господарських спорів господарськими судами, захист прав суб'єктів господарювання при їхньому порушенні незаконними актами державних органів.

Після вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: комплексну характеристику поняття та механізму захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності та споживачів. Крім того, уміти: володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями господарського права та законодавства щодо механізму захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності та споживачів; аналізувати законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, акти застосування, а також акти тлумачення норм права та локальні правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері; використовувати теоретичні знання в юридичній практиці; складати відповідні документи; обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються у процесі захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності та споживачів.